

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ БОЛГАРІЇ ДО СТАНДАРТІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО В ПЕРІОД З 1997 ПО 2018 РОКИ

У статті розкривається хронологія трансформації Збройних Сил Болгарії та військової освіти до стандартів НАТО. Зазначено, що в період з 1997 по 2018 роки в Болгарії відбуваються процеси перебудови Збройних Сил та військової освіти відповідно до стандартів країн-членів НАТО. З 1999 року Болгарія почала цілеспрямовану військову реформу для задоволення військових критеріїв членства в Альянсі, зокрема прийняла основний документ для військової реформи «План 2004 року», в якому окреслено нові орієнтири перебудови військової освіти. Болгарська армія до кінця 2014 року пройшла оптимізацію, її структура стала відповідати стандартам НАТО.

Необхідні військові можливості згруповано таким чином: найбільш ефективна і своєчасна підготовка у військових ЗВО керівного складу та сил; розумний підхід; мобільність; ефективний вплив; командування, управління і зв'язок; логістика; виживання і захист сил.

Ключові слова: збройні сили, військова освіта, військова реформа, країни – члени НАТО, Болгарія

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах розбудови нової Української Держави, глибоких і динамічних перетворювань, що відбуваються в усіх сферах нашого суспільства, суттєвих змін зазнає і система Національної безпеки і оборони. Національна безпека і оборона України безпосередньо пов'язана з потужними Збройними Силами. Функції, право застосування зброї та військової техніки, структура Збройних Сил України, чисельність, порядок комплектування окреслено у Законі України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-ХІІ.

Під час збройної боротьби з російською агресією на сході України, пошуку нового безпекового середовища, що надають змогу зберегти власну ідентичність у сучасних умовах формування нового світоустрою важливими є заходи щодо оптимізації структури Збройних Сил у відповідності до викликів та загроз, а також спроможності економічного потенціалу України продовжувати проводити реформи.

На сучасному етапі реформування Збройних Сил України є проблеми, які гальмують їх розвиток, зокрема: труднощі підготовки освіченого, висококваліфікованого кадрового контингенту, який навчається у військових ЗВО України; невідповідність структури Збройних Сил структурі країн-партнерів, несумісність систем зв'язку, відсутність необхідної кількості новітнього або модернізованого озброєння, недостатній кадровий потенціал та його не готовність працювати сумісно з військовими країн-партнерів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми проведення реформ Збройних Сил України та Болгарії вивчали А. Васильовський, П. Георгієва, С. Ліпкевич, М. Науменко, Х. Нено, О. Панфілов, А. Поспелов, С. Сабев, Л. Тодорова та ін.

Погоджуємося, що зміна національної ідеї та підходів щодо трансформації (реформування) Збройних Сил України та Болгарії була обумовлена зміною світоустрою на початку 90-х років ХХ століття, а саме перехід від біполярної системи, в якій існували дві наддержави та потужні військові блоки з різною ідеологією та баченням майбутнього. З розпадом радянської держави, модель світоустрою почала змінюватися: існування однієї наддержави (США) та формування так званих регіональних держав, які характеризуються постійним зростання економіки, розвитком військово-промислового комплексу, створенням високо-технологічного виробництва, підвищенням рівня життя населення (не завжди) та інше (наприклад, район південно-східної Азії – Китай, Індія; Латинська Америка – Бразилія; пізніше – Європейській Союз). Це спричинило ситуацію, коли країни – учасники Варшавського договору, зокрема Україна і Болгарія, мали самостійно розв'язувати проблеми забезпечення Національної безпеки та відстоювання національних інтересів на світовій арені. Надзвичайно потужні Збройні Сили цих країн стали тягарем для національної економіки, відсутність або обмежена кількість наукових установ, оборонно-виробничого комплексу, здатного розробляти і створювати сучасні зразки озброєння і військової техніки призвели до відставання у технологіях тощо. З огляду на короткострокову та середньострокову перспективу трансформації національної ідеї та підходів щодо трансформації армії України та Болгарії стверджуємо, що увагу уряду цих країн зосереджено на пошуку нового безпекового середовища, яке забезпечить збереження ідентичності у сучасних умовах формування нового світоустрою.

Спираючись на досвід країн-членів НАТО, аналіз трансформації армії Болгарії до стандартів Збройних Сил передових країн-членів НАТО Збройні Сили України мають можливість оптимального проведення військової реформи та створення потужного захисту Національних інтересів та недоторканості кордонів.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування можливості швидкого реформування Збройних Сил України та військової освіти до стандартів країн-членів НАТО на основі проведених реформ у Болгарії в період з 1997 по 2018 роки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Політика оборони Болгарії до 1997 року характеризується неузгодженістю і невизначеними цілями. Через щорічні зміни цивільного керівництва міністерства оборони і значне скорочення витрат на оборону військовий потенціал почав різко падати, зокрема щодо підготовки сил і оперативної готовності основних видів Збройних Сил [1].

Болгарія почала скорочувати армію з 1989 року: на кінець січня її чисельність становила 117500 осіб, а на початок жовтня – 107500. У період 1990–1997 роки реальна реформа Збройних Сил не проводилася, було впроваджено окремі непослідовні, косметичні та частково перервані зміни. Цей період був оцінений деякими західними аналітиками, як втрачені для країни роки.

З 1999 року Болгарія почала більш цілеспрямовану військову реформу для задоволення військових критеріїв членства в Альянсі, в тому числі більш значних скорочень в Збройних Силах і основних видів озброєння. У 1999 році країна розробляє короткий План реструктуризації і розвитку армії («План 2004 року»). У 2000 році до складу Збройних Сил увійшли такі компоненти, як прикордонні та внутрішні війська, війська Міністерства транспорту, війська поштового і телекомунікаційного комітету, будівельні війська, Служба національної безпеки, а в 2002 році Національна розвідка і Служба національної безпеки. У 2001 році Болгарія почала скорочення чисельності Збройних Сил (мирний час) з 82000 до 45000 чоловік до 2004 року, і повторно скорочення основних видів озброєння. Збройні Сили перебудовано з армійського дивізіону в організацію корпусних бригад. З початку 2000 року міністерство оборони розпочало впроваджувати сучасну систему планування оборони на основі програмного принципу. З моменту вступу в НАТО в 2004 році планування національної оборони синхронізовано з плануванням Альянсу, з точки зору національних зобов'язань щодо колективного захисту. Зазначене спричинило потребу у переформатуванні системи підготовки військових фахівців, проте реформа військової освіти була складовою реформи Збройних сил країни, а не освітньої реформи.

Після проведення Стратегічного оборонного огляду в 2004 році Болгарія прийняла довгостроковий План розвитку та модернізації своїх Збройних Сил до 2015 року. Країна закуповує нові легкі вертольоти і навчальні літаки. Запроваджено нову польову комунікаційну та інформаційну систему, спеціальне обладнання для сил спеціального призначення, проводиться діяльність з модернізації фіксованої системи зв'язку та інформації. Інфраструктуру ВПС і радіолокаційної техніки було модернізовано, створено новий оперативний центр повітряного суверенітету.

План розвитку та модернізації Збройних Сил оновлювався тричі до середини 2009 року, що засвідчує нереалістичне планування. Країна завершує проект ремонту та продовження ресурсу винищувачів МіГ-29 і модернізації частини вертольотів Мі-24 і Мі-17. Болгарія запустила три проекти поновлення основних видів озброєння, було заплановано закупівлю тактичних транспортних літаків, вертольотів Cougar і Panther, виконання декількох проектів закупівлі засобів зв'язку та інформаційно-логістичного обладнання й устаткування. До кінця 2010 року через фінансові труднощі країна скоротила обсяги проектів, а поставки було скорочено. Організаційно створено Спільне оперативне командування Сил, і в 2009 році здійснено інтеграцію структур Міністерства оборони та Генерального штабу (перебудовано в штаб Оборони).

У 2010 році після проведення критичного аналізу стану безпеки і Збройних Сил було опубліковано звіт, за результатами якого підготовлено й надруковано друге видання «Білої книги з питань оборони і Збройних Сил», де визначено основний напрямок – «розвиток підрозділів Збройних Сил з єдиною системою управління і контролю за мирним розвитком і тимчасовою кризою, з відповідною організацією, озброєнням і бойовою підготовкою, адекватним забезпеченням необхідними фінансовими і матеріальними ресурсами» [2].

За структурою Білої книги болгарська армія до кінця 2014 року пройшла оптимізацію і складається з Joint Forces Command, наземної компоненти з двома механізованими бригадами і окремим механізованим батальйоном, полку спеціальних операцій, артилерії, інженерного і логістичного полку, розвідувального батальйону, батальйону для ЮНВЗЕ і батальйону за цивільно-військовою співпрацею; повітряно-десантний компонент з двома авіаційними базами і базою розгортання, зенітною базою, базою для управління, контролю і спостереження і базою для спеціального обладнання; військово-морський компонент з однієї військово-морською базою і двома базами, з трьома дивізіями. У кожного компонента є командир і штаб-квартира, які будуть невід'ємною частиною Командування спільних сил [2].

На основі огляду структури Збройних Сил Болгарії у Білій книзі 2010 року видано план розвитку Збройних Сил Республіки Болгарії, якій розпочався у 2011 році. Головною метою плану визначено «... будівництво і обслуговування, єдиного набору сил і можливостей з єдиною системою управління та контролю світу і кризи ...». Цей єдиний набір Збройних Сил буде мати збалансовані можливості всіх його

компонентів для виконання всього спектра завдань, поставлених перед ними. Однією з цілей плану є збереження і підтримання необхідних навичок, відновлення можливостей, усунування зайвих потужностей і створення умов для подальшого розвитку сил і трансформації їх військового і матеріально-технічного забезпечення.

У Болгарії кожен військовий потенціал розглядається як набір з восьми елементів [3]: доктрини і концепції, організаційна структура, навчання, матеріальні ресурси, персонал, командування і управління, інфраструктура, інтероперабельність.

З метою зміни структури і розміру Збройних Сил план визначає рівень амбіцій своїх місій: можливості мають бути збережено і розвинуто, а нові можливості, які будуть створено в середньостроковій і довгостроковій перспективі, мають відповідати нормам Альянсу. Для виконання союзницьких зобов'язань країни відповідно до ст. 5 Північноатлантичного договору (Статут НАТО), Болгарія має виокремити підрозділ Збройних Сил (бригадна тактична група на основі середньої механізованої бригади) для дії на території країн-членів НАТО у випадку необхідності забезпечення системи колективної безпеки. У той же час Збройні Сили будуть готові брати участь у тривалих операціях з врегулювання криз за межами країни, за ст. 5 Північноатлантичного договору, разом з бригадною тактичною групою або більшої чисельності, із загальним складом у середньому 1000 військовослужбовців з відповідним обладнанням і озброєнням, з двома вертольотами на 6 місяців без ротації і один фрегат тривалістю 3-6 місяців протягом одного року. В якості основи для нарощування потенціалу Збройних Сил встановлено національні цільові показники для сил, прийняті у 2006 році.

У короткостроковій перспективі до 2014-2016 рр. [4] зусилля і ресурси зосереджено на підтримці і розвитку необхідних можливостей, основними з яких є: спостереження з використанням радіотехнічних засобів, виявлення і відстеження різних повітряних цілей, головним чином на середніх і великих висотах, а також в будь-яких метеорологічних і електронних середовищах; створення і підтримання повного сканування повітряної і морської обстановки; отримання автоматизованої зашифрованої інформації з наземних і повітряних станцій для управління зі стандартами НАТО; радіаційної, хімічної та біологічної розвідки і спостереження; аналіз обстановки; первісна розвідувальна здатність і ідентифікація саморобних вибухових пристроїв; обладнання та обслуговування аеродромів для розгортання; забезпечення технічного обслуговування літаків; інженерних операцій для забезпечення роботи сухопутної бригади; спільні багатонаціональні експедиційні дії і тактичне розгортання батальйону в складі сил коаліції і поточних операціях, в тому числі в сухому і жаркому кліматі; профілактика і боротьба з розповсюдженням інфекції; контроль судноплавства і ведення морських операцій; боротьба з майбутнім противником на дистанції за прямою видимістю радара; медичне страхування (роль 2 – безпечна і аеро-медична евакуація); цивільно-військове співробітництво; протиповітряна оборона об'єктів з критичної інфраструктури; пошуково-рятувальні операції, в тому числі в бойовій обстановці; ненасильницька евакуація цивільних осіб; проведення протимікробних операцій; захист від мін і саморобних вибухових пристроїв на бойових машинах; індивідуальний і колективний радіаційний, хімічний та біологічний захист; спеціальна обробка обладнання і санітарна обробка персоналу.

У середньостроковій і довгостроковій перспективі основні можливості, необхідні для проведення спільних операцій в міських районах, будуть підтримуватися і розвиватися до 2018-2024 років [4]: підтримка стійкої і сумісної системи C4ISR (управління, контроль, зв'язок, ІТ (комп'ютери), розвідка, спостереження, інструментальна розвідка); створення і підтримання зображення в робочій області; будівництво та обслуговування крипто і супутникового зв'язку; інформаційної безпеки та кібербезпеки автоматизованих інформаційних систем і мереж.

Створення нових можливостей в короткостроковій перспективі буде зосереджено на створенні системи ISTAR, передачі цільових даних і спільного використання загальної оперативної картини з підлеглими підрозділами на рівні батальйону; надання НАТО легкої батальйонної бойової групи, готової до розгортання і ротації; нейтралізації критичних наземних, морських і повітряних цілей з використанням високоточної зброї в будь-яких погодних умовах вдень і вночі; використання палубних вертольотів; обмін інформацією між центрами управління НАТО з передачі даних; формування модуля мобільного зв'язку; медичне страхування: роль 2 – розширена; первісна здатність розпоряджатися бойовими приладами, вибуховими речовинами і саморобними вибуховими пристроями відповідно до стандартів Альянсу для підтримки сил НАТО по всьому спектру операцій. У середньостроковій і довгостроковій перспективі передбачається створення нових необхідних можливостей для побудови системи розвідки, спостереження і орієнтування в механізованих бригадах з використанням міні-повітряної розвідки і спостереження в режимі реального часу з використанням нового базового бойового літака і БПЛА; прийом, розгортання і подальше переміщення: контроль відправлень, навантажувальних операцій і управління повітряним рухом; мережеві операції; визначення особистості сил і діяльності в єдиному інформаційному середовищі; логістичне забезпечення тактичних утворень в спільних експедиційних операціях; повна здатність знешкоджувати бойовими приладами, вибухові пристрої і саморобними вибуховими пристроями відповідно до стандартів Союзу для підтримки союзних сил по всьому спектру операцій.

Завдяки зусиллям і ресурсам, витраченим на те, щоб трансформувати і побудувати сучасні можливості збройних сил країни, очікуваних результатів не досягнуто. Завдяки новим планам розвитку Збройних Сил до 2014 року і довгострокового інвестиційного плану на 2020 рік болгарське військове

керівництво фокусує свої основні зусилля і ресурси на створенні необхідних військових можливостей для подолання технологічної відсталості своїх сил, високої інтероперабельності і зручності використання.

Болгарія не систематично оновлює свої національні стратегічні документи безпеки і керівні документи. Перша концепція національної безпеки була прийнята в 1998 році. У 2010 році уряд розробив і прийняв в лютому 2011 року Стратегію безпеки, в якій викладені основні напрямки розвитку національної оборонної політики і можливостей в найближчі 10 років. Однак ніяких конкретних вказівок щодо оборони та військових перетворень в країні не міститься в документі про стратегію розвитку. Національна військова доктрина була прийнята в 1999 році, а Національна військова стратегія – тільки в 2002 році. У 2011 році Болгарія приймає свою першу стратегію національної оборони і відновляє Доктрину про використання Збройних Сил.

Болгарські збройні сили з 1992 року активно беруть участь в операціях з управління миром – дії в Камбоджі, Іраку, з 2003 року в Афганістані. Максимальний внесок країни в поворот сил реагування НАТО до 2010 року включає в себе механізований батальйон [5].

До 2008 року Болгарія витратила на оборону більше ніж на 2% ВВП, що в абсолютному вираженні досягло 990 млн. дол. США у 2007 року, але середньорічний показник за останні 10 років становить близько 770 млн. дол. США. З 2009 року вони знизилися нижче 2 %, витрати на оборону склали нижче 1,55 % ВВП в 2017 році. Цей рівень витрат не дозволяє країні інвестувати кошти для розвитку і трансформації її оборонного потенціалу, в тому числі для реалізації більш широкої модернізації основного озброєння, техніки і обладнання та забезпечення якості підготовки своїх сил відповідно до Стандартів НАТО.

Зазначене створює передумови для реформування вищої військової освіти, оскільки саме випускники закладів вищої військової освіти забезпечуватимуть обороноздатність країни та боєздатність армії.

Сучасність змінює роль викладача у системі військової освіти як класичного вчителя до своєрідного наставника, освітнього консультанта, в деяких випадках тренера (коуч), який допомагає курсанту (слухачу) на шляху отримання нових знань. У цих умовах викладач повинен самоудосконалюватися шляхом публікацій своїх досліджень на відомих електронних ресурсах (наукової, науково-педагогічної спрямованості) тим самим підвищує свій рейтинг як викладача в у відповідній галузі, використання технологій дистанційного навчання, тим самим мотивує себе для вивчення іноземних мов з метою спілкування з усім світом та спілкування з колегами з відомих університетів світу та ін. Від цих перетворень у системі військової освіти курсант (слухач):

- повинен набути знання, уміння та навички достатні для опанування первинної посади у військах та у подальшому дасть змогу йому самостійно вивчати устрій, принцип дії та застосування перспективних зразків озброєння та військової техніки;

- отримати індивідуальний підхід під час навчання, якій враховує його особисті здібності та прагнення у майбутньої діяльності;

- отримати можливість розширення своїх знань на протязі життя за рахунок використання Е-навчання (на першому етапі, це вивчення навчальних дисциплін з використанням технологій дистанційного навчання);

- отримати гармонійний і самодостатній зв'язок між теорією й практикою під час навчання.

Висновок. Аналіз оборонної політики, діяльності керівництва Болгарії з розвитку Збройних Сил та військової освіти засвідчує, що країна проводить дрібномасштабну військову трансформацію з низькими темпами модернізації. Додаткові скорочення сил і основних видів озброєння зменшать можливості Збройних Сил і внесок країни в оборонні можливості своєї Держави та союзників.

Проведена робота дозволяє систематизувати шляхи реформування Збройних Сил України на основі аналізу трансформації Збройних Сил Болгарії та військової освіти до стандартів країн-членів НАТО:

- звернути увагу на достатнє фінансування Збройних Сил України (у стані військової агресії з боку Російської Федерації) та цільового їх використання;

- визначити необхідну чисельність Збройних Сил України та формування бойових частин;

- будівництво і обслуговування, єдиного набору сил і можливостей з єдиною системою управління та контролю світу і кризи, цей єдиний набір Збройних Сил буде мати збалансовані можливості всіх його компонентів для виконання всього спектра завдань, поставлених перед ними;

- створити необхідні військові можливості згруповані в наступних аспектах: своєчасна наявність сил; розумний підхід; мобільність; ефективний вплив; командування, управління і зв'язок; логістика;

- звернути увагу на впровадження заходів короткострокової до 2014-2016 років, середньострокової і довгострокової перспектив до 2018-2024 років спрямованих на можливості необхідних для проведення спільних операцій Збройних Сил Болгарії з країнами-членами НАТО;

- направити зусилля на подолання технологічної відсталості своїх сил, високої інтероперабельності і зручності використання військ, зброї та озброєння;

- організувати міжнародне співробітництво з укладанням договорів про співробітництво, Міністерствами Оборони, Генеральними штабами, вищими військовими навчальними закладами підприємствами іноземних держав, міжнародними організаціями з питань інтеграції до стандартів НАТО.

Проведення глибоких змін у Збройних Силах України є неможливим без вивчення досвіду реформування системи військової освіти країн, які пройшли шлях до набуття членства в НАТО, зокрема

Болгарії, та трансформації цієї системи до сучасних стандартів провідних країн світу, зокрема країн-членів Північно-Атлантичного Альянсу.

Використані джерела

1. Съби Събев. Военната трансформація в новите страни – членки на НАТО: [Monographs], Военна академия Г.С. Раковски (Институт за перспективни изследвания за отбраната секция «стратегически анализи и прогнози»). София, Bulgaria, BG, 2011. 90 p.
2. White Paper on defense and the armed forces of the republic of Bulgaria (2010)/ Publish MD Bulgaria, Sofia, BG. 72 p.
3. Romania and Bulgaria between NATO and EU : [Reports]. Romanian Academic Society (SAR). Bucharest, Romania, 2003. 76 p.
4. Neno Hristov Hristov. Military education as possibility in Bulgaria. Proceedings of INTCESS2018 – 5th International Conference on Education and Social Sciences, 5-7 February 2018, Istanbul, Turkey. P. 177–182.
5. Поспелов А. С. Состояние, сложности и перспективы современного военного реформирования в Республике Болгария. URL: Independent Analytical Center for Geopolitical Studies – Borysfen Intel – <http://bintel.com.ua/en/article/bolgarija-sostojanie-slozhnosti-i-perspektivy/> Wednesday, (дата звернення 23.05.2018).

Poprotskyi I., Havaliukh O.

TRANSFORMATION OF BULGARIAN ARMED FORCES AND MILITARY EDUCATION TO STANDARDS OF NATO MEMBER STATES IN THE PERIOD FROM 1997 TO 2018

The article studies the chronology of adjustments in the Bulgarian Armed Forces and its military education according to the NATO standards. The study found out that during the period 1997 to 2018, the Armed Forces of Bulgaria and the military educational system were undergoing the processes of rearrangement in their structure, ways of troops cooperation and number of military personnel in post-soviet countries towards the standards of the members of NATO.

Since 1999 Bulgaria had started purposeful military reform to fit the military requirements of the Alliance membership. In 1999 the country developed the short-term Plan of configuration and the army development ("Plan of 2004"). The fundamental document for the military reform and Bulgarian admission to NATO was "Plan of 2004", which also included standards for military education.

The Department of Defense of Bulgaria introduced a modern defense planning system based on the programmed principle which was synchronized with the Alliance planning, and introduced the system of the Armed Forces development control.

In 2004 Bulgaria adopted the long-term Plan of the Armed Forces development and modernization before 2015, which included the accomplishment of the Forces configuration and their gradual modernization. The joint operational command of the Forces had been founded and in 2009 the integration of the units of the Department and the General Staff was conducted.

According to the structure of the White paper, before 2014 the Bulgarian army had passed the process of optimization and its structure fitted the NATO standards.

Essential military capabilities were grouped according to the following aspects: effective and well-timed training of leading staff and remaining forces personnel in military universities; reasonable approach; mobility; effective influence; command, control and connection; logistics; survival and defense of the forces.

In short-term perspective till 2014-2016 all efforts and resources of Bulgaria were concentrated on support and development of essential capabilities: observation with the help of radio and technical facilities, detection of airborne targets, scanning of air and sea situations; receiving computer-aided encoded information; training of well-qualified specialists in universities etc.

In mid- and long-term perspectives, the fundamental capabilities needed for conducting joint operations within urban areas will be being developed and improved till 2018-2024.

The main problem of the defense policy in Bulgaria till 1997 can be described as uncoordinated and undetermined concerning its current aims. Due to yearly changes in civil administration of the Department of Defense and considerable reduction of military spending, military potential began steadily declining, especially regarding officers training, and operational readiness of the branches of the Armed Forces. Efforts on conducting military reform were being handled in conceptual vacuum.

From 1990 to 1997 actual reform in the Armed Forces hadn't been conducted, except separated, superficial and partial changes. That period was defined by some western analysts as lost time.

The study allows to reveal similar problems and find out their ways of solution in the process of transformation of the Armed Forces of Ukraine, in training of officers and non-commissioned personnel according to standards of NATO and leading countries of the European Union.

Key words: *armed forces, military education, military reform, NATO' member countries, Bulgaria.*

Стаття надійшла до редакції 04.06.2018 р.